

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

**Operace Spojenecká Síla - výsledky humanitární
intervence**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor:	Tomáš Hamerník
Studijní program:	B1301 Mezinárodní rozvojová studia
Studijní obor:	Mezinárodní rozvojová studia
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	Lucie Macková, M.A., Ph.D.
Rok:	2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a zcela samostatně s vyznačením všech použitých pramenů a spoluautorství. Souhlasím se zveřejněním bakalářské práce podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů. Byl/a jsem seznámen/a s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

V Olomouci dne *podpis bakaláře*

Poděkování

Chtěl bych touto formou poděkovat zejména vedoucí mé bakalářské práce, Lucii Mackové, M.A., Ph.D. za vedení práce, věcné připomínky, dobré rady, vstřícnost při konzultacích, a především naprosto profesionální přístup ve všech ohledech.

Abstrakt

Práce poskytne detailní rozbor humanitární „Operace Spojenecká síla“, kterou zkonstruovaly státy NATO za většinového souhlasu mezinárodního společenství a s posvěcením, respektive se schválením Rady bezpečnosti OSN v roce 1999. Byla provedena za účelem zastavit vojenský střet v bývalé Jugoslávii, ukončit násilné akce proti albánskému obyvatelstvu ze strany jugoslávské armády a polovojenských srbských oddílů, čímž se stala jednou z nejméně výraznějších událostí Války v Kosovu. Text se zaměří zejména na to, jaké okolnosti zásahu předcházely, na kontroverze s operací spojené a pokusit se zhodnotit následnou situaci v regionu na základě několika zvolených indikátorů. Zvolené metody budou vycházet ze specifického charakteru oblasti, která se v současnosti potýká s problémy vysoké nezaměstnanosti, velkého podílu šedé ekonomiky na HDP a neefektivního hospodářství.

Klíčová slova

NATO, humanitární operace, Válka v Kosovu, Válka v Jugoslávii

Abstract

The bachelor's work will provide a detailed analysis of the humanitarian „Operation Allied Force“ designed by NATO nations with the majority consent of the international community and with the sanction or approval of the UN Security Council in 1999. It was carried out in order to stop the military conflict in the former Yugoslavia, to end violent actions against the Albanian population by the Yugoslav army and Serbian paramilitary units, making it one of the most significant events in the Kosovo War. The text will focus mainly on the circumstances of the intervention, the controversy associated with the operation and try to assess the subsequent situation in the region on the basis of several selected indicators. The methods chosen will be based on the specific nature of the area, which is currently facing the problems of high unemployment, the large share of the gray economy in GDP and an inefficient economy.

Keywords

NATO, humanitarian operation, Kosovo War, Yugoslavia Wars

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Tomáš HAMERNÍK**
Osobní číslo: **R17607**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Téma práce: **Operace Spojenecká Síla – výsledky humanitární intervence**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Práce poskytne detailní rozbor humanitární „Operace Spojenecká síla“, kterou zkonstruovaly státy NATO za většinového souhlasu mezinárodního společenství a s posvěcením, respektive se schválením Rady bezpečnosti OSN v roce 1999. Byla provedena za účelem zastavit vojenský střet v bývalé Jugoslávii, ukončit násilné akce proti albánskému obyvatelstvu ze strany jugoslávské armády a polovojenských srbských oddílů, čímž se stala jednou z nejvýraznějších událostí Války v Kosovu. Text se zaměří zejména na to, jaké okolnosti zásahu předcházely, na kontroverze s operací spojené a pokusit se zhodnotit následnou situaci v regionu na základě několika zvolených indikátorů. Zvolené metody budou vycházet ze specifického charakteru oblasti, která se v současnosti potýká s problémy vysoké nezaměstnanosti, velkého podílu šedé ekonomiky na HDP a neefektivního hospodářství.

Rozsah pracovní zprávy: **10 – 15 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- ASHFORD, Mary-Wynne a Ulrich GOTTSTEIN. The impact on civilians of the bombing of Kosovo and Serbia [online]. 2007, říjen 2007, , 1-280 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13623690008409524?journalCode=fmcs20>
- BIDELEUX, R a I JEFFRIES. The Balkans: A Post-Communist History. 1. New York: Routledge, 2006. ISBN 978-0415229630
- DIENSTBIER, Jiří. Daň z krve. 1. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-585-4
- GALLAGHER, T. The Balkans in the New Millennium. In the Shadow of War and Peace. 1. New York: Routledge, 2005. ISBN 9780415460019
- GIBBS, D. N. First Do No Harm. Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia. 1. Nashville: Vanderbilt University Press, 2009. ISBN 978-0826516442
- HENRIKSEN, Dag. NATO's Gamble: Combining Diplomacy and Airpower in the Kosovo Crisis, 1998-1999. 2. Annapolis: Naval Institute Press, 2013. ISBN 978-0813339054
- CHOMSKY, Noam. JUGOSLÁVIE. Mír, válka a rozpad. Torden, 2020. ISBN 978-80-89903-18-4

- Independent International Commission on Kosovo. Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned. Oxford University Press, U.S.A., 2001. ISBN 978-0199243099.
- LAMBETH, Benjamin S. NATO's Air War for Kosovo A Strategic and Operational Assessment. NBN (National Book Network), 2001. ISBN 978-0833030504
- NORRIS, John. Collision Course: NATO, Russia, and Kosovo. Praeger, 2005. ISBN 978-0275987534.
- PULA, Justina Shiroka, Arnis SAUKA, Besnik A KRASNIQI, Gentril BERISHA a Isa MUSTAFA. Analysis of the Shadow Economy in Kosovo.: Technical report [online]. University of Prishtina: University of Prishtina, 2019, prosinec 2019, 1-53 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: doi:10.13140/RG.2.2.17653.32487
- RAMET, Sabrina P. Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic. 4. Oxford: Westview Press, 2002.
- STEFANOV, Ruslan, Todor YALAMOV, Zef PRECI, Isa MUSTAFA a Eugena TOPI. Hidden Economy and Good Governance in Southeast Europe: Regional Assessment Report.: Regional Assessment Report [online]. Center for the Study of Democracy, 2016, prosinec 2016, 1-79 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/311738574_Hidden_Economy_and_Good_Governance_in_Southeast_Europe_Regional_Assessment_Report
- UN Environment Programme. The Kosovo Conflict: Consequences for the Environment & Human Settlements [online]. UN Environment Programme, 1999, prosinec 1999, 1-108 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://reliefweb.int/report/serbia/kosovo-conflict-consequences-environment-human-settlements>

Vedoucí bakalářské práce: **Lucie Macková, M.A., Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: **10. dubna 2019**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	7
Seznam obrázků	8
Úvod.....	9
Cíle a metody práce.....	10
1. Humanitární intervence.....	11
2. Krize v Jugoslávii se zaměřením na Kosovo	14
2.1. Historie a pozadí konfliktu v Jugoslávii.....	14
2.2. Začátek války a rozpad Jugoslávie	21
2.3. Válka v Kosovu	23
3. Operace spojenecká síla.....	28
3.1. Spuštění operace	28
3.2. Průběh operace	29
3.3. Konec Války v Kosovu	33
3.4. Kontroverze.....	34
4. Dopady válečného konfliktu na region z hlediska rozvojových indikátorů.....	36
4.1. Ekonomické a sociální ukazatele.....	37
Závěr.....	39
Seznam použitých zdrojů:	40

Seznam použitých zkratk

AVNOJ – Jugoslávská Antifašistická Rada

Eulex – The European Union Rule of Law Mission in Kosovo

FRA – Jednotky Svazové republiky Jugoslávie

HDP - Hrubý domácí produkt

KFOR - Kosovo Forces

KLA|UCK - Kosovská osvobozenecká armáda

NATO - Severoatlantická aliance

OBSE - Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN - Organizace spojených národů

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Mapa etnického rozdělení Jugoslávie z roku 1991	16
Obrázek 2 - Poškození po dopadu bomby na továrnu ve městě Kragujevac, Srbsko	32

Úvod

Více než 20 let po Válce v Jugoslávii, respektive Válce v Kosovu, která svým rozsahem zcela ochromila téměř celý svět, je tato otázka pro většinu tamních obyvatel velice citlivým tématem. Kontroverze kolem samotné operace a zásahu vojsk NATO je dodnes předmětem mnoha diskusí napříč celým politickým spektrem. I v České republice se někteří politici omlouvají Srbsku jménem západních zemí za důsledky tzv. „humanitárního bombardování“, které naprosto zdevastovalo srbskou ekonomiku, infrastrukturu a stálo nespočet životů na obou stranách konfliktu. Jako středoevropský stát jsme v důsledku války čelili náporu uprchlíků z oblasti bývalé Jugoslávie a v nadcházejících letech se Česká republika ve své rozvojové politice orientuje na balkánské země velkou měrou. To jen potvrzuje fakt, že i pro občany České republiky je tento konflikt velice podstatný, neboť se nás v minulosti přímo dotýkal.

Cílem bakalářské práce je popsat společenský vývoj a historické pozadí vzájemné nenávisti dvou etnik, která přerostla v ozbrojený konflikt a jednu z největších operací v historii Severoatlantické aliance na území Evropy. V rámci práce nelze ani na základě množství dat a zdrojů přicházet s vysvětlením některých historických událostí, neboť konflikt v Jugoslávii byl natolik složitý a rozsáhlý, že téměř na každý jednotlivý bod existuje nekonečné množství názorů a teorií. Popisem toho, co za válečným konfliktem stálo a co jej spustilo, se práce postupně přenesse k nejzásadnější události války, tj. Operaci spojené síly.

Práce si klade za cíl správně interpretovat skutečnosti bez jakéhokoliv zkreslení pod tíhou vlastního přesvědčení nebo názoru autora. Práce si klade tři hlavní cíle, které budou v jejím závěru posuzovány a vyhodnocovány. Byly předem vybrané výzkumné otázky volené správně a bylo jim v uplynulých větách a odstavcích věnováno dostatečné množství prostoru a slov? Kolem těchto tří výzkumných otázek bude formován obsah nadcházejících kapitol.

Cíle a metody práce

Co předcházelo Válce v Kosovu a jaké byly hlavní důvody vzniku válečného konfliktu na území Kosova?

Pro zodpovězení úvodní otázky práce bude potřeba projít historickým vývojem konfliktu - napětí mezi Srby a kosovskými Albánci v regionu. Pro účely naplnění výzkumné otázky bude podstatné vybrat jen faktické a relevantní informace, nezacházet do zbytečných podrobností a nuancí, které by význam textu vzdalovaly od zamyšleného sdělení.

Jak válka probíhala, jací byli hlavní hybatelé událostí a co předcházelo samotné operaci?

Druhá otázka už směřuje ke konkrétním událostem, které vedly k rozhodnutí NATO zahájit efektivní bombardovací kampaň regionu. Je potřeba položit si otázku, kdo a za jakých okolností byl nebo mohl být za bombardování odpovědný. Dalo se takto ojedinělému a extrémnímu vojenskému zásahu na území Evropy předejít?

Jak operace probíhala? Co způsobila? Jaké byly ohlasy a přístup mezinárodních organizací? Jak oblast Kosova vypadala po válce a jak vypadá dnes?

Nedílnou součástí práce musí být i popis operace samotné ve větších detailech. Bez faktického popisu událostí a kroků, které jednotlivé strany konfliktu podnikaly a jaké prostředky použily, nelze tyto události hodnotit. Pro účely práce je více než zásadní seznámit se i s odlišnými přístupy a alternativními názory, které operaci kritizují z různých pozic.

Následující kapitoly se budou snažit zodpovědět výzkumné otázky na základě informací z fundovaných zdrojů, odborných článků, knih ale i některých novinových článků, které vycházely paralelně s tím, jak Válka v Kosovu postupovala. Pro přesné vykreslení tehdejších událostí jsou informace publikované veřejnými médii v průběhu konfliktu zcela relevantním zdrojem. Budou však sloužit jen jako doplňkové zdroje, nikoliv klíčové.

1. Humanitární intervence

Práce zkoumá pozadí, průběh a důsledky operace, která proběhla za nestandardních okolností, za použití nestandardních metod a z hlediska mezinárodního práva stále probíhají diskuse o její legitimitě. Jedná se nepochybně o kontroverzní událost s neoddiskutovatelně významným dopadem na vývoj mezinárodního prostředí. Pro úplné pochopení problematiky, kterou diskuze otevírá, je nutné porozumět teorii a významu humanitárních intervencí obecně a na základě toho lze předpokládat, že bude snazší analyzovat i samotnou operaci, jež je v této práci předmětem výzkumu.

Humanitární intervence je mnohdy chybně chápána jako humanitární pomoc, zejména v kontextu rozvíjejících se zemí, kam tato pomoc často putuje. Jedná se však o diametrálně odlišný zásah, který je ale stejně jako u humanitární pomoci veden do místa potřeby nebo je v rámci naplnění humanitární operace/intervence zapotřebí překonat hranice jiného státu. V tomto případě se však jedná o vojenský zásah za použití síly. Humanitární pomoc probíhá se souhlasem státu, kam tato pomoc míří. V případě humanitární intervence jde o narušení suverenity státu, tedy o vojenské vniknutí na území bez vydaného souhlasu.^{1 2}

Podstatou takové operace je bezprostřední zamezení porušování základních lidských práv v místě, kam vojenská intervence směřuje. V praxi se může jednat o vojenskou intervenci do totalitních nebo autoritářských zemí, kde k takovému porušování lidských práv dochází. Zásadní však je, aby motivací pro takové zásahy nebyly ekonomické nebo teritoriální zájmy, leč záchrana nebo ochrana lidských životů a zachování lidské důstojnosti.³

¹ The Open University. What is humanitarian intervention? [online]. In: Royal Charter [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/the-use-force-international-law/content-section-3.1>

² FOLEY, Conor. THE EVOLVING LEGITIMACY OF HUMANITARIAN INTERVENTIONS: From humanitarian access to humanitarian interventions. *International Journal on Human Rights* [online]. São Paulo: Conectas Human Rights, 2013 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://sur.conectas.org/en/evolving-legitimacy-humanitarian-interventions/>

³ AYOUB, Mohammed. *Humanitarian Intervention and State Sovereignty* [online]. The international journal of human rights [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714003751>

Ačkoliv se o skutečných motivacích a zájmech některých států vedou rozsáhlé diskuse, je nepochybně nutné položit si otázku, zdali je vždy a za všech okolností humanitární intervence nutná a zdali situaci v regionu naopak nezhorší. Perfektním příkladem kontroverzní humanitární intervence byla operace v Libyi, kterou přijala 17. března 2011 Rada bezpečnosti OSN a v důsledku které byla svržena vláda plukovníka Muammara Kaddáfího. Pád autoritativní vlády znamenal chaos a způsobil nestabilitu v regionu, kterou využívají extremistické a islamistické skupiny v oblasti pro upevňování své pozice.⁴

Dalším příkladem velkého selhání humanitární intervence byla operace mírových jednotek OSN během Rwandské genocidy v roce 1994. Výsledky této operace však otevřely docela jinou diskusi. V důsledku toho, že nebylo jednotkám na základě platného legislativy dovoleno zasahovat v některých případech konfliktu, vyvstala otázka, jakým způsobem humanitární intervence zefektivnit a rozšířit pravomoci mezinárodních a nadnárodních organizací takovým způsobem, aby již nedocházelo k podobným scénářům.⁵

Pro humanitární intervence, respektive diskuse o legitimitě takových operací, jsou klíčové právní a morální aspekty, které takový zásah upevňují a pomáhají utvářet prostředí pro jejich uskutečnění. Humanitární intervence je nepochybně porušením politické a územní suverenity státu, do kterého směřuje. Z pohledu morálního je však v mnoha případech takové konání nezbytné, neboť hlavní motivací vojenského zásahu je v tomto případě vyšší dobro. Je obtížné zhodnotit, zdali je přednější morální spravedlnost zásahu před jeho zákonným argumentem. Proto v případě humanitární intervence pracuje s tzv. pojmem „legitimita“. V mezinárodních vztazích se jedná o

⁴ VESELÝ, Daniel. Libye coby otřesný příklad "humanitární intervence." Britské listy [online]. Občanské sdružení Britské listy, 4. srpna 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/74189-libye-coby-otresny-priklad-humanitarni-intervence.html>

⁵ AJA AGWU, Fred. *The Challenge of Humanitarian Intervention Since Rwanda* [online]. Nigerian Institute of International Affairs: Council on Foreign Relations, 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://backend-live-coc.cfr.org/global-memos/challenge-humanitarian-intervention-rwanda>

jeden z hlavních principů, na základě, kterých můžeme lépe rozhodnout, zdali byl vojenský zásah oprávněný či nikoliv.^{6 7}

⁶ Adam Roberts, *Humanitarian Action in War: Aid, Protection and Impartiality in a Policy Vacuum* (New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 1996), p. 19.

⁷ KOLÍN, Vilém. *The Legitimacy of Humanitarian Intervention: A Moral Perspective: THE QUESTION OF LEGALITY AND LEGITIMACY*. *Obrana a strategie* [online]. Brno: Univerzita obrany [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/redakce/tisk.php?lanG=en&clanek=20103&slozka=23581&xsekce=19470&>

2. Krize v Jugoslávii se zaměřením na Kosovo

2.1. Historie a pozadí konfliktu v Jugoslávii

Cílem této kapitoly je pochopit souvislosti a specifika, jež vedla k ozbrojenému konfliktu s přímou návazností na operaci, které se v práci systematicky věnujeme. Dodržení kontinuity je pro popis kontextu etnického a kulturního prnutí, ke kterému v oblastech později zasažených válkou docházelo, naprosto zásadní. Přímé důsledky jsou tedy bezpochyby reflexí těchto vlivů a díky schopnosti porozumět periodizaci a sekvenci těchto dějinných událostí, je můžeme lépe charakterizovat.

Území bývalé Jugoslávie bylo na začátku 90. let definováno zejména velkým rozmachem nacionalistických tendencí v jednotlivých státech, federace pociťovala ztrátu své mezinárodní pozice a také selhávání ekonomické stability a specifické formy socialismu, která se v regionu blížila svému neodvratitelnému konci. Proměna mezinárodního prostředí a stále sílící volání dalších národů po samostatnosti, kterým nebylo umožněno v rámci federace formovat své jedinečné národní vědomí, vedla ke kulturní, národnostní a etnické krizi. Pro velkou část obyvatel jednotlivých svazových republik byla otázka národnostní skutečně zásadní.^{8 9}

Po konci druhé světové války, během které se některé ultranacionalistické skupiny v jednotlivých nově osamostatněných státech chopily moci (např. chorvatští ustašovci), došlo k totálnímu obratu ve vnímání národní identity v důsledku orientace na sovětský centralismus a internacionalismus. Přestože se Srbové domnívali, že srbský národ bude po již překonaném vzoru království Jugoslávie středobodem nově vzniklé společné

⁸ ASATUROV, Sergey a Andrei MARTYNOV. The resurgence of nationalism: The breakup of Yugoslavia. Kyiv, Ukraine: Department of international relationship and social science, 2020, 39-42 s. DOI: 10.21303/2504-5571.2020.001440. Dostupné také z: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1073787.pdf>. National University of bioresearches' and Environmental Sciences.

⁹ PESIC, Vesna. Serbian Nationalism and the Origins of the Yugoslav Crisis [online]. Washington: United States Institute of Peace, 1996, 3-5 [cit. 2021-03-14]. 8. Dostupné z: https://www.files.ethz.ch/isn/30963/1996_april_pwks8.pdf. Situační zpráva.

federace, tato představa nedošla naplnění. V Jugoslávii došlo navíc ve snaze o zachování komunistické rovnováhy o uznání dalších národů, jakými se staly Makedonci a Černohorci, což někteří srbští nacionalisté vnímali jako cestu ke ztrátě svého postavení. Rozhodnutí bylo učiněno Josipem Brozem Titem již v listopadu roku 1942, kdy byl makedonský národ uznán druhým kongresem jugoslávské Antifašistické rady (AVNOJ). Ke konci druhé světové války, tj. 30.4. 1945 vzniká Lidová republika Makedonie a 7. 7. 1963 se stává Socialistickou republikou Makedonie. U černohorské národnosti byla situace odlišná, neboť, ačkoliv i v jejich řadách krystalizovaly názory separatistické a nacionalistické, většinově byli Černohorci k jugoslávské federaci loajální.^{10 11}

¹⁰ T. BATAKOVIC, Dusan. *Frustrated nationalism in Yugoslavia: From liberal to communist solution* [online]. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://www.rastko.rs/istorija/batakovic/batakovic-frustrated_eng.html

¹¹ ROSŮLEK, Přemysl. Makedonie a její obyvatelé [online]. Institute of International Relations Prague, 2002, 3 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/23/pdf>

V důsledku této nadcházející krize, která byla zakončena rozpadem konfederace osmi nezávislých subjektů, došlo k odtržení několika republik a následně vzniku mnoha autonomních a decentralizovaných území, jejichž existence se opírala především o národní a kulturní zájmy svých obyvatel. Specifikem byla i organizace vlastních ozbrojených skupin v těchto kvazi samosprávných regionech. V rámci republik fungovaly tzv. jednotky teritoriální obrany, každá z šesti republik měla své vlastní, které na vyšší úrovni spolupracovaly s Jugoslávskou lidovou armádou. Tato potřeba mít určitou míru autonomie v rámci jednotlivých republik na úrovni bezpečnostních a ozbrojených složek vyvstala po roce 1968, kdy došlo k invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. ¹³ Organizace a materiální podpora těchto menších jednotek na bázi lidových domobran, která probíhala pouze z gesce svazových republik, vedla ke stále rostoucímu národnímu uvědomění mezi obyvateli republik. Stejně tendence se projevovaly, leč s výrazně silnějším nacionalistickým podhoubím i mezi kosovskými Albánci, tzn. na území Kosova, které 28. září 1990 ztrácí statut relativně autonomního území. ¹⁴

Tomuto kroku jugoslávské vlády však předcházelo několik zásadních událostí. Oblast Kosova byla během vlády Josipa Broze Tita, bezpochyby nejvýraznější osobnosti jugoslávského režimu a prezidenta Socialistické federativní republiky Jugoslávie, součástí této federace, leč s určitou mírou autonomie jakožto Socialistická autonomní oblast Kosovo. Je důležité podotknout, že ačkoliv byla kosovská administrativa oficiálně podřízena Socialistické federativní republice Jugoslávie, albánský režim diktátora Envera Hodžy přizívoval separatistické a nacionalistické tendence u některých obyvatel Kosova, jenž se hlásili k albánské národnosti stejně jako

¹² B. SOTIROVIC, Vladislav. Map of ethnic divisions in Yugoslavia (1991): Nationalism And The Yugoslavs. In: *Oriental Review* [online]. 6. února 2020 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://orientalreview.org/2020/02/06/nationalism-and-the-yugoslavs/>

¹³ SHORT, Elliot. Yugoslav Military Doctrine Hastened the Country's Collapse: From Partisans to territorial defense forces. *War is Boring* [online]. 20. února 2018 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://warisboring.com/yugoslav-military-doctrine-hastened-the-countrys-collapse/>

¹⁴ NELSSON, Richard. How Milosevic stripped Kosovo's autonomy. *The Guardian* [online]. 20. března 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2019/mar/20/how-milosevic-stripped-kosovos-autonomy-archive-1989>

během masových studentských demonstrací v roce 1968 v Prištině. V tomto ohledu je nutno podotknout, že kosovští Albánci v roce 1981 tvořili výraznou většinu a to nejen, co se týče zastoupení ve státních institucích v rámci regionu. Stejně tomu bylo i mezi bezpečnostními složkami Socialistické autonomní oblasti Kosovo. V roce 1980 tvořili kosovští Albánci zhruba 80% populace a každým rokem rostla. Tato skutečnost v kontextu silných nacionalistických vášní byla jednou z proměnných, které stály za masovou emigrací srbského obyvatelstva spolu s dalšími menšími národy, které se v oblasti nacházely.^{15 16}

Vlna migrace z oblasti Kosova byla způsobena vícero faktory. Mezi hlavními katalyzátory velkého odchodu zejména Srbů a Černohorců z Kosova byla výrazná kontradikce mezi způsobem života těchto národnostních skupin a kulturní i etnický nesoulad, který byl navíc živený silicím, oboustranným nacionalismem. Faktem je, že tato éra velké migrace srbského obyvatelstva začala již v roce 1955. Nejvíce Srbů a Černohorců opustilo autonomní provincii mezi lety 1961-1981. Vztahy mezi oběma skupinami se navíc zhoršily po vlně demonstrací v roce 1968, zejména v obcích a menších městech. Problémy byly specificky tam, kde bylo srbské a černohorské obyvatelstvo ve výrazně menším zastoupení a další odliv obyvatel v souvislosti s dominantním postavením albánského obyvatelstva znamenal zhoršení těchto vztahů. Oboustranná segregace ve skutečnosti vypadala tak, že kosovští Albánci navštěvovali specifické podniky vlastněné zejména jinými Albánci a u Srbů a Černohorců to bylo zrovna tak. Národnostní rozdíly tudíž byly v tomto konfliktu naprosto prioritní, otázka náboženství druhotná.^{17 18}

¹⁵ ŠESTÁK, Miroslav. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 555-558. ISBN 978-80-7106-266-0.

¹⁶ Government of Kosovo. Demographic changes of the Kosovo population 1948-2006: Series 4: Population Statistics [online]. In: Ministry of Public Services: Provisional Institutions of Self Government, únor 2008, s. 16-24 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/media/1835/demographic-changes-of-the-kosovo-population-1948-2006.pdf>

¹⁷ PAVLOVIĆ, Momčilo. *Reasons and causes of Serbian migration from Kosovo* [online]. In: Transconflict, 3. května 2013 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <http://www.transconflict.com/2013/05/reasons-and-causes-of-serbian-migration-from-kosovo-03/>

¹⁸ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Vyhrocování napětí na Kosovu: Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století* [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124180/SpisyFF_396-2011-1_17.pdf. Spis. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

Vlny migrací Srbů a Černohorců měnily stále více etnické složení Kosova. Přestože v jiných republikách federace docházelo k „vyrovnávání“ počtu jednotlivých národnostních skupin a zastoupení dominantního etnika se měnilo, situace v Kosovu byla přesně opačná. Co se týče vlivu náboženského vyznání jednotlivých etnik, křesťanské obyvatelstvo se mezi lety 1961-1981 stěhovalo převážně do oblastí primárně venkovských, kde byla křesťanská víra dominantní a etnikum slovanské. Pro kosovské Albánce muslimského vyznání byla volba životního prostoru definována jednak kulturními faktory, jednak národnostní heterogenitou. Výsledkem byla nejen demografická proměna těchto oblastí, v nichž nově výrazně dominovalo obyvatelstvo albánské, čímž zcela zanikl multikulturní charakter kosovských obcí, ale došlo také k vzájemné izolaci obou etnik. V menších městech a obcích mimo hlavní město, Prištinu, žila obě etnika zcela separovaně.¹⁹

Tato návaznost několika proběhnuvších událostí vedla ke stále většímu napětí, což vyústilo v roce 1981 v masové demonstrace albánského obyvatelstva. Mezi jeho požadavky patřilo mimo jiné odtržení od Jugoslávie, samostatnost území Kosova nebo také připojení k Albánii. Reakcí jugoslávského režimu byla zvýšená míra represí a využití armády k potlačení demonstrantů s navazujícími třemi měsíci výjimečného stavu se zákazem vycházení. V důsledku násilností mezi armádou a demonstranty 11 osob zahynulo a několik dalších bylo zraněno nebo zadrženo. Erupce násilí ještě více prohloubily vzájemnou nevraživost mezi skupinami Srbů a kosovských Albánců. Paradoxní se jeví situace, kdy na jedné straně Albánská strana práce, tj. vládnoucí socialistická strana Albánie, demonstrující podpořila, nicméně jugoslávští komunisté označovali demonstranty jako neloajální k socialistické federaci a socialistickému zřízení vyčítajíc jim přehnaný nacionalismus. Tato kontradikce nejlépe ilustruje

¹⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. Vyhrocování napětí na Kosovu: Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124180/SpisyFF_396-2011-1_17.pdf. Spis. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

skutečnost, že v rámci konfliktu byla jakákoliv ideologie až druhotnou záležitostí, primárně šlo o konflikt mezi dvěma národy – Srby a kosovskými Albánci.²⁰

Pro kosovské hnutí odporu byl ale ekonomický rozměr krize zásadní při formování vlastních požadavků. Přestože kosovští Albánci tvořili výraznou většinu populace autonomní provincie, obviňovali jugoslávský režim z toho, že Srbové, ač jsou v regionu menšinou, jsou neúměrně zastoupeni na manažerských a vedoucích postech. Stejně tak se někteří z demonstrujících domnívali, že je ekonomická zaostalost regionu zapříčiněna nerovnoměrnou distribucí majetku v rámci federace. Toto přesvědčení mezi kosovskými Albánci přižívovala i propaganda albánského režimu.^{21 22}

Sílicí vliv Albánie zejména po roce 1968 na události v Kosovu měl své důvody. Albánský komunistický režim se obával, že Jugoslávie využije Kosovo jako nástroj k oslabení pozice Envera Hodžy a komunistické vládnoucí ideologie v zemi. Neloajalita kosovských Albánců k jugoslávskému socialistickému zřízení mohla být zneužita tímto způsobem, neboť, ačkoliv některé z požadavků separatistických jazyků měly sociální rozměr, rozhodně se z valné většiny nehlásily ke komunistické vizi společnosti. Také z toho důvodu albánský režim věnoval zvýšenou pozornost událostem v Kosovu. Za podporou protestujících a rebelujících Albánců na Kosovu tudíž nebyla jen starost o krajany v rámci národního souznění, nýbrž ochrana svých vlastních zájmů.²³

Dne 25. dubna 1987 došlo k dalším demonstracím v obci Polje v kosovské oblasti, tentokrát ze strany Srbů a Černohorců, které následovala návštěva Slobodana Miloševiče, hlavního představitele komunistické strany Srbska, jenž si stanovil za cíl

²⁰ CEKU, Ethem. Kosovo during the tense relations between Albania and Yugoslavia in sixties and seventies of twentieth century [online]. In: South-East European Foundation, 2014 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: http://www.southeast-europe.org/pdf/18/dke_18_a_dk_Ethem-Ceku_Kosovo.pdf

²¹ KFOR HQ Pristina. CONFLICT BACKGROUND [online]. In: [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history/conflict-background>

²² D. STEINBRUNER, John. The Consequences of Kosovo [online]. In: Brookings, 1. března 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/research/the-consequences-of-kosovo/>

²³ WOEHREL, Steven. *Kosovo: Historical Background to the Current Conflict* [online]. In: CRS Report for Congress, 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://fas.org/sgp/crs/row/RS20213.pdf>

cesty vyslechnout si požadavky srbské a černohorské menšiny a situaci uklidnit. Zhruba 300 osob, respektive zástupců Srbů a Černohorců, bylo oficiálně přizváno k jednání o dalším vývoji situace, kdy mělo docházet údajně k násilnostem ze strany kosovských Albánců. Ve stejnou dobu však v ulicích probíhal střet mezi tisícovkami demonstrantů, Srbů a Černohorců s kosovskou policií. Policie proti demonstrantům zasáhla nebyvalou silou, což bylo v projevu odsouzeno i samotným Slobodanem Miloševićem, který se postavil na stranu demonstrujících. Pro Srby se stal od této chvíle symbolem a zásadní personou jednotného Srbska.^{24 25}

Nejen oblast Kosova byla během 80. let středobodem napětí. Éra vlivu Slobodana Miloševiče a jeho úspěchu v čele strany měla původ v politické transformaci tehdejšího vedení komunistické strany. Tato zásadní proměna zasahovala jak vedení strany v Bělehradu, tak i lokální a regionální administrativy, ve kterých se stoupenci Slobodana Miloševiče snažili nahradit vůči federaci demoralizované a stále více nelояální politiky. Cílem bylo upevnit postavení Bělehradu v rámci federace a oslabit sílíci volání po decentralizaci a autonomii, zejména v oblasti Kosova a Vojvodiny. Tato série událostí se někdy nazývá jako proti-byrokratická revoluce a trvala až do roku 1990. Název samotný je ideologicky ovlivněn propagandou stoupců Miloševiče, kteří staré vedení opakovaně vykreslovali jako příliš zbyrokratizované a zkorumpované. Šlo ale jen o krátkodobé „navrácení starých pořádků“, neboť ke konci roku 1990 znovu docházelo k výrazným projevům nesouhlasu a také odporu ze strany členských států.

Prvním výrazným projevem vzdoru a reakcí na tzv. proti-byrokratickou revoluci byla v kontextu kosovské oblasti stávková bezmála 40.000 albánských horníků v únoru 1989. Protestující obsadili důl a odmítli místo opustit, přes tisíc z nich se navíc zapojilo i do protestní hladovky. Centrální vláda a administrativa Slobodana Miloševiče argumentovala ochranou srbského obyvatelstva, které bylo ohroženo stále sílícím voláním po autonomii ze strany představitelů kosovské samosprávy. Z toho důvodu

²⁴ *Yugoslavia police and 10,000 clash during a protest over ethnic bias* [online]. In: . The New York Times, 1987 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1987/04/25/world/yugoslavia-police-and-10000-clash-during-a-protest-over-ethnic-bias.html>

²⁵ CNN. Slobodan Milosevic: Reversal of fortune [online]. In: CNN, 2002 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/07/04/milosevic.reversal/>

bylo podle něj nutné zpřísnit dohled nad Kosovem a přetransformovat politickou reprezentaci včetně nutnosti zasáhnout do jejich práv a kompetencí.^{26 27}

2.2. Začátek války a rozpad Jugoslávie

V červnu téhož roku, konkrétně 15. června 1989, proběhly oslavy 600. výročí Bitvy na Kosově poli z roku 1389, při které se střetl srbský kníže Lazar Hrebeljanović s druhým osmanským sultánem Muradem I, tedy tehdejší srbský stát s Osmanskou říší. Při příležitosti těchto oslav pronesl Slobodan Milošević u památníku Gazimestan nedaleko hlavního města Kosova Prištiny legendární projev, který je vnímán jako zásadní mezník během období proti-byrokratické revoluce. V projevu připomínal historickou událost – bitvu, kterou Srbové prohráli kvůli absenci jednoty. Celý jeho projev byl reflexí srbského nacionalismu a šovinismu, byl výzvou k boji proti domnělému i skutečnému nepříteli, byl předzvěstí válečných plánů, které došly svému naplnění.²⁸

„O šest století později se opět nacházíme před bitvami a v bitvách. Nejsou to už ale bitvy se zbraněmi v ruce, přestože ani ty nemůžeme dosud vyloučit. Ať však půjde o jakékoliv bitvy, nelze v nich zvítězit bez odhodlání, odvahy a sebeobětování, bez ctností přítomných na tomto poli v dobách minulých. Naší hlavní bitvou se stalo dosažení hospodářského, politického, kulturního a obecného společenského blahobytu, nalezení rychlejšího a úspěšnější podoby civilizace, v níž budeme žít v 21. století. V této bitvě nám jistě bude třeba

²⁶ NEBOJŠA, Vladislavljević. Serbia's antibureaucratic revolution : Milosevic, the fall of communism and nationalist mobilization [online]. 1. Basingstoke: New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 151-166 [cit. 2021-03-14]. ISBN 0230205216. Dostupné z: <https://archive.org/details/serbiasantiburea00vlad/page/n7/mode/2up>

²⁷ 40,000 Protest to Back Yugoslav Miners' Strike [online]. Los Angeles Times [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1989-02-25-mn-215-story.html>

²⁸ ŠTAVLJANIN, Dragan. Trideset godina od Miloševićeve najave ratova na Gazimestanu. Radio Free Europe [online]. 28. června 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-gazimestan-milosevic/30026025.html>

hrdinství – pochopitelně odlišného druhu – přesto však zůstává ona odvaha, bez níž nelze dosáhnout ničeho velkolepého, nezměněna a palčivě nutná.“²⁹

(část z projevu Slobodana Miloševića, Gazimestan, 28. června 1989)

Abychom pochopili širší význam tohoto projevu, musíme se vrátit k událostem, které období oslav doprovázely. Slobodan Milošević napříč federací upevňoval svou moc a strana mu byla v roce 1989 po porážce křídla Ivana Stamboliće téměř většinově nakloněna. Prošla tzv. čístkou, kdy Miloševićovi příznivci nově zastávali především vysoké posty uvnitř stranických struktur. Kosovská autonomie, tedy existence Autonomní oblasti Kosovo byla definitivně pryč a etnické napětí se neustále stupňovalo. Reakcí na projev a stanoviska k požadavkům jednotlivých republik a autonomních oblastí po samostatnosti byla rostoucí nespokojenost členských států federace, která vykrystalizovala v krizi stranickou. Během voleb v roce 1990 se v jednotlivých republikách konaly volby, kterých se účastnilo více politických stran. S přehledem zvítězily nacionalistické a separatistické strany volající po větší autonomii. Pouze v Černé Hoře a Srbsku si lidé zvolili formální jugoslávskou komunistickou stranu. Jasná deklarace neloajality k federaci byla jen předzvěstí ukončení tohoto svazku, což spustilo slovinské referendum o samostatnosti z 23. prosince 1990, kde se více než 80 % vyjádřilo k samostatnosti Slovinska a odtržení od Jugoslávie.^{30 31}

V roce 1991 se konalo referendum také v Chorvatsku, v Bosně a Hercegovině proběhlo až rok poté. V obou případech se naprostá většina vyslovila pro nezávislost a autonomii. Ve všech případech snaha o odtržení byla důvodem války s jugoslávským

²⁹ MILOŠEVIĆ, Slobodan. SLOBODAN MILOSEVIC'S 1989 ST. VITUS DAY SPEECH [online]. In: Political Speeches, 28. června 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm>

³⁰ VOMLELA, Lukáš. Organizational structure of transforming League of Communists of Serbia [online]. In: Opava: Ústav středoevropských studií, Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě, 2013, s. 60-61 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/328504421_Organizational_structure_of_transforming_League_of_Communist_of_Serbia_Part_I/fulltext/5bd1cc3192851c9b86b876ef/Organizational-structure-of-transforming-League-of-Communists-of-Serbia-Part-I.pdf

³¹ Slovenia Marks 30 Years Since Independence Referendum [online]. In: Total Slovenia News, 2020 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.total-slovenia-news.com/made-in-slovenia/7532-slovenia-marks-30-years-since-independence-referendum>

režimem. Střetly se tedy vojska Jugoslávské lidové armády a Teritoriálních obran jednotlivých republik, které měly původně za cíl s oficiální jugoslávskou armádou spolupracovat. Teritoriální obrana se v důsledku těchto událostí přetransformovala na oficiální národní armádu, nicméně v období války proti jugoslávskému režimu postrádala dostatečné zásoby munice a zbraní.

Válka ve Slovinsku byla po deseti dnech, tzv. Desetidenní válce, ukončena podpisem Brionské deklarace, která krizi alespoň krátkodobě zažehnala. Reálně jen ukončila válečný střet slovinských ozbrojených složek s jugoslávským režimem, ale odtržení Slovinska nezabránila. Mnohem výraznější boje ale probíhaly mezi lety 1991-1995 na území chorvatské republiky, která vyhlásila samostatnost 8. října 1991. Šlo o střet mezi Srby žijícími v Chorvatsku s podporou jugoslávských ozbrojených sil a Chorvaty. Tento vojenský střet stál životy 20.000 lidí a způsobil demografickou proměnu obyvatel. K proměně obyvatelstva přispělo i vyhnání zhruba 200.000 Srbů ze země. Od začátku konfliktu zemi opustilo více než 600.000 Srbů.^{32 33}

2.3. Válka v Kosovu

Poslední a pro tuto práci naprosto zásadní kapitolou jugoslávské války byla Válka v Kosovu, střet mezi Kosovskou osvobozenou armádou (KLA/UCK) a jednotkami Svazové republiky Jugoslávie (FRA). Konflikt začal na konci února 1998 a trval až do června 1999. Přestože válka probíhala zhruba 16 měsíců, události, které ji doprovázely, byly natolik intenzivní, že se jí dostalo pozornosti od celého mezinárodního společenství, zejména západních států. V průběhu konfliktu bylo za velmi krátké období spácháno obrovské množství válečných zločinů, které zahrnovaly etnické čistky, hromadná znásilnění, masakry civilistů, únosy, popravy, využití koncentračních táborů, obchod s lidmi a orgány, nasazení dětských vojáků a v neposlední řadě i kontroverzní

³² B92. 23 years since Croatia expelled more than 200,000 Serbs [online]. In: Beograd: B92, 3. srpna 2018 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2018&mm=08&dd=03&nav_id=104784

³³ MEŽNARIĆ, Silva a Paul STUBBS. Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe: Final Country Report [online]. In: Social Affairs and Inclusion, European Commission, duben 2012 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8867&langId=en>

bombardování jednotkami NATO nazvané jako „Operace spojenecká síla“, při kterém zemřelo několik stovek civilistů. V důsledku těchto událostí došlo na obrovské přesuny obyvatel (přes 400.000 osob bylo vyhnáno ze svých domovů, v polovině případů šlo o uprchlíky se statutem „vnitřně vysídlené osoby“).^{34 35}

V počátcích roku 1990 až do roku 1996, tj. dva roky před vypuknutím ozbrojeného konfliktu, se formovala oficiální Kosovská osvobozenecská armáda (KLA/UCK). Přestože podle některých autorů se původ organizace datuje před rok 1980, jako celistvá složka začali fungovat až v roce 1996. Důvodem vzniku byla ochrana kosovské autonomní oblasti před možnou hrozbou ze strany federace a vyšším cílem bylo dosažení snu o „Velké Albánii“. V roce 1996 jednotky Kosovské osvobozenecské armády započaly svou činnost jako guerillová organizace, která realizovala teroristické a ozbrojené útoky proti představitelům srbské federace. V rámci Svazové republiky Jugoslávie byla skupina vnímána jako teroristická organizace s kořeny mimo území Kosova. Šlo o velice různorodou skupinu vojáků a bojovníků po všech stránkách. Jednotky UCK měly silné vazby na islamistické radikály, kteří se jednak účastnili bojů přímo v Kosovu a některé jednotky UCK prošly i výcvikovými tábory Al-Káidy v období Osama bin Ládina. Dodnes i na území Kosova existují výcvikové tábory a rekruční střediska pro islámské teroristické organizace z celého světa.

Skupina stejně jako tyto organizace získávala peníze z nelegální činnosti – prodeje drog, orgánů, obchodu s lidmi a spoluprací s albánskou mafií. Jednotky nebyly vnímány negativně jen samotnou Svazovou republikou Jugoslávie, nýbrž i západní státy ve svých zprávách organizaci označují za „povstaleckou“ nebo „teroristickou“, kdy zmiňují právě charakter vazeb na islamistické radikály a financování aktivit prodejem drog, zejména heroinu a v neposlední řadě také kokainu. Albánské drogové kartely, které s nelegálními činnostmi UCK úzce spolupracovaly, byly v očích mezinárodních bezpečnostních agentur vnímány jako jedny z nemocnějších na světě. Dokonce i vlivné

³⁴ Human Rights Watch. HUMAN RIGHTS WATCH. *UNDER ORDERS: War Crimes in Kosovo* [online]. 1. 20-21 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/>

³⁵ THE INDEPENDENT INTERNATIONAL COMMISSION ON KOSOVO. HUMAN RIGHTS WATCH. *THE KOSOVO REPORT: Conflict, International Response, Lessons Learned* [online]. 1. Kosovo: Oxford University Press, U.S.A., 2000, 1-3 [cit. 2021-04-06]. ISBN 0-19-924308-5. Dostupné z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf>

turecké skupiny obchodující s drogami využívaly nepřehledné situace během Války v Kosovu a prostřednictvím sítí, které sahaly až k UCK a dalším Albáncům na Kosovu, docházelo k nelegální distribuci drog a zbraní. Financování činnosti Kosovské osvobozené armády však neprobíhalo jen nelegální cestou.^{36 37 38 39}

V roce 1993 vzniká ve Švýcarsku fond s názvem „Homeland Calling“, jenž funguje na principu, kdy do něj s pravidelností přispívá převážně Albánská komunita 3 procenta ze svých příjmů. Podle UCK se jednalo o celkové příjmy v řádech desítek milionů dolarů. Oficiálně se jednotky UCK k financování prostřednictvím trestné činnosti odmítaly vyjadřovat a veškerá tato obvinění popíraly. Stejně tak tomu bylo i v případě zástupců UCK a albánské komunity na Kosovu v zahraničí. Opakovaně docházelo k popírání jakékoliv vazby na trestnou činnost, a naopak zdůrazňovali demokratický charakter transformačního procesu, který se v oblasti Kosova chystá, čemuž má dopomoci i zapojení západních a demokratických států do konfliktu. Vedení Kosovské osvobozené armády se dále oficiálně zřikalo jakýchkoliv vazeb na islamistické fundamentalisty, přestože docházelo k transportům zbraní právě z oblastí Středního Východu ze strany islámských radikálů. Svým způsobem dávali mezinárodnímu společenství ultimáta, pakliže se do války nepřipojí na stranu kosovských jednotek, budou muset pravděpodobně využít podpory islámských radikálů.

40 41

³⁶ NADDAFF, A.J. Kosovo, home to many ISIS recruits, is struggling to stamp out its homegrown terrorism problem: Analysis. *The Washington Post* [online]. 24. srpna 2018 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2018/08/24/kosovo-home-many-isis-recruits-is-struggling-stamp-out-its-homegrown-terrorism-problem/>

³⁷ EUROPEANPOST. ISIS training camps in Kosovo, close to NATO military base. *The European Post* [online]. 28. července 2016 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <http://europeanpost.co/isis-training-camps-in-kosovo-close-to-nato-military-base/>

³⁸ Central Intelligence Agency. *CIA report on Kosovo Liberation Army in response to Engel Amedment to FY 2000 Intelligence Authorization bill: Intelligence authorization act* [online]. 3. prosince 2000, 2-3 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2015/07/CIA-KLA-report.pdf>

³⁹ SEPER, Jerry. KLA rebels train in terrorist camps. *The Washington Post* [online]. 5. dubna 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.bulgaria-italia.com/fry/docs/uck6.htm>

⁴⁰ FINN, Peter a R. Jeffrey SMITH. KLA: Rebels With an Uncommon Cause: Foreign Service. *The Washington Post* [online]. 23. dubna 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/kla042399.htm>

⁴¹ BEKAJ, Armend R. *The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country* [online]. Berlín, Německo, 2010 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://berghof-foundation.org/>. Analysis. Berghof Conflict Research.

Přestože bylo pozadí UCK skutečně kontroverzní, mezi běžnými kosovskými Albánci se těšili velké podpory. V podstatě partyzánskou válku zahájily jednotky UCK v roce 1996. Zaměřovali se převážně na infrastrukturu a vojenské nebo politické cíle Svazové republiky Jugoslávie. Přestože někteří z členů Kosovské osvobozené armády podstoupili určitou formu vojenského tréninku, v porovnání s jednotkami Svazové republiky Jugoslávie byli ve značné nevýhodě (zejména také materiální) a bylo jim vyčítáno, že postrádají potřebné vojenské zkušenosti. Do roku 1998 tedy bylo možné označit charakter akcí UCK jako převážně povstalecký.⁴²

Reakcí na útoky byly plošné represe zaměřené proti kosovským Albáncům a dalším „nelojálním občanům“ v Kosovu. Po dalších útocích byly ve snaze znovu získat kontrolu nad regionem povolány proti jednotkám Kosovské osvobozené armády jednotky Svazové republiky Jugoslávie a policejní složky Srbska. Nadcházející střet, který trval přes jeden rok, byl nepřiměřeně brutální, z pohledu mezinárodního společenství Rady bezpečnosti OSN byl iniciován zejména ze strany srbské armády a policie. Na základě zdokumentovaných incidentů docházelo na obou stranách k masakrům – etnickým čistkám na civilistech a nehumánnímu zacházení. V důsledku toho bylo v období mezi 24. březnem a 22. červnem 1999 zavražděno přes 10.000 kosovských Albánců a přes 750.000 jich bylo donuceno k vystěhování a opuštění svých domovů. U ostatních národností, jakými jsou Srbové, Bosňáci, Romové, se čísla obětí vyšplhala u každé na 2.000 mrtvých a přes 1000 nezvěstných.⁴³

Jeden z nejbrutálnějších zásahů srbské armády proti kosovským Albáncům – civilistům proběhl nedaleko obce Račak, kde bylo nalezeno 45 mrtvých těl, jež byla navíc výrazně fyzicky zmrzačena, obětem byly vypíchnuty oči a některým proraženy

⁴² RAMA, Sgt. Maj. Fatmir. The Liberation and Independence of Kosovo. Army University Press [online]. 17. prosince 2018 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2018/December/Liberation-of-Kosovo/>

⁴³ CANGA, Elira. Uncomfortable Truths: War Crimes in the Balkans: Investigation. Balkan Insight [online]. 16. listopad 2011 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2011/11/16/uncomfortable-truths-war-crimes-in-the-balkans/>

lebky, což svědčilo o nebývalé agresivitě srbských jednotek. Srbská strana akcí obhajovala jakožto naprosto legitimní zásah proti znepřáteleným „teroristům“, kdežto ignorovala fakt, že mezi oběťmi byli starci, ženy a velmi mladí chlapci.^{44 45}

Den po masakru se na místě objevili mezinárodní pozorovatelé a tisk. Na základě toho, co viděli a jaká z těchto svědectví byla předána mezinárodním institucím, bylo řádění srbské armády okamžitě odsouzeno státy OBSE, NATO, OSN a další řadou států včetně Ruska. Protože hlasy, které od mezinárodního společenství k vládě Slobodana Miloševiče opakovaně zaznívaly, byly ignorovány a dlouhodobě se situace neměnila, byla záhy uspořádána tzv. Konference v Rambouillet, na kterou dorazili i zástupci, diplomaté Jugoslávie a která měla vyostřenou situaci v regionu vyřešit.

Vyjednávání USA v čele s tehdejší ministryní zahraničí, Madeleine Albrightovou, probíhala intenzivně s oběma stranami, nicméně žádná z nich nehodlala přistupovat na kompromisy a představu odzbrojení. Ačkoliv bylo prezentováno, že USA jsou nakloněná kosovským Albáncům, nevychází tyto domněnky z reality. Dne 23. března 1999 došlo k absolutnímu krachu jednání s jugoslávskou stranou, přestože Kosovo bylo konečně rozhodnuté přejít pod správu mezinárodního společenství a tím se určitým způsobem vzdát vytoužené a úplné autonomie a zástupci kosovských Albánců nakonec přistoupili k plánu úplného odzbrojení. Diplomacie selhala a USA byly rozhodnuty situaci řešit použitím vojenské síly, před čímž obě strany v průběhu vyjednávání opakovaně varovaly.^{46 47}

⁴⁴ Crescent International. Račak: anatomy of a massacre: Special Reports. Crescent International [online]. [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://crescent.icit-digital.org/articles/ra-ak-anatomy-of-a-massacre>

⁴⁵ WILESMITH, Greg. <https://www.abc.net.au/news/2019-01-15/kosovo-racak-massacre-yugoslavia-balkans-serbians-bosnians/10715936>. ABC NEWS [online]. [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://crescent.icit-digital.org/articles/ra-ak-anatomy-of-a-massacre>

⁴⁶ BEAUMONT, Peter a Patrick WINTOUR. Rambouillet: The last throw of the dice. The Guardian [online]. 18. července 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/1999/jul/18/balkans6>

⁴⁷ WANIS, Anthony. The Rambouillet Negotiations: A Precursor for Failure? American University Washington D.C. [online]. Leden 2008 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/263198869_The_Rambouillet_Negotiations_A_Precursor_for_Failure

3. Operace spojenecká síla

3.1. Spuštění operace

Ve světle událostí, které na území Kosova probíhaly z gesce jugoslávské vlády Slobodana Miloševiče, bylo mezinárodní společenství reprezentované vojsky NATO připraveno do konfliktu plně zasáhnout. Již v roce 1995 došlo k bombardování bosenskosrbské armády během války v Bosně a Hercegovině, což bylo první otevřené použití síly NATO na území bývalé Jugoslávie. K rozhodnutí použít strategii leteckého bombardování došlo tedy pravděpodobně vzhledem k její rychlé účinnosti, kdy bylo nutné okamžitě zastavit brutální řádění srbských jednotek a předejít tak ještě větší humanitární katastrofě.

Představitelé Svazové republiky Jugoslávie byli velice dobře obeznámeni s tím, co pro ně výsledek neúspěšného jednání bude znamenat. Dne 23. března 1999 vyhlásili stav nouze a hned den poté, tj. 24. března 1999 v 19.45 zazněly první sirény v Bělehradě, což znamenalo, že se blíží první vlna letadel NATO. Letadla Severoatlantické aliance tímto spustila „Operaci spojenecká síla“ zaměřenou proti Svazové republice Jugoslávie.

Hlavním cílem této operace bylo především ukončit humanitární katastrofu a vyvinout tlak na prezidenta Slobodana Miloševiče, který dlouhodobě odmítal přisednout k jednacímu stolu a účastnit se diplomatických jednání. Podmínky, které musel splnit, byly jednoznačné. V první řadě musel neprodleně stáhnout veškerá srbská vojska z oblasti Kosova včetně policejních sil. V součinnosti s tím bylo požadováno, aby ukončil represivní politiku a tlak vůči kosovským občanům. Další požadavky se týkaly návratu kosovských uprchlíků a umožnění vstupu mezinárodních mírových sil. Jakmile budou tyto podmínky Svazovou republikou Jugoslávie splněny, budou nálety a

bombardování ze strany Severoatlantické aliance zastaveny. Takové bylo ultimátum ze strany NATO.^{48 49}

Přestože generální tajemník NATO Javier Solana nepovolil nálety proti Srbsku až do 30. ledna 1999, existoval reálný předpoklad, že použití vzdušných sil bude s velkou pravděpodobností pro úspěšného dosažení cíle téměř klíčové. V důsledku toho bylo vypracováno bezmála 40 druhů strategií, podle kterých by se vzdušná operace zrealizovala. Jak již zaznělo v předchozím odstavci, prioritou této operace a smyslem takto precizně zkonstruovaných plánů, byl úplný odchod Miloševiče z Kosova, tedy stažení všech pozemních jednotek. Protože součástí strategie útoků proti srbské straně bylo operaci neustále eskalovat, kampaň byla rozdělena do třech hlavních fází.⁵⁰

3.2. Průběh operace

První fáze trvala od 24. do 27. března a cílem těchto prvotních náletů byla především stanoviště jugoslávské protivzdušné obrany a systémů velení. Na operaci, co se vojenského arsenálu týče, participovala velká část západních států, států EU a států NATO – 19 členských zemí. Nejvíce jsou zastoupeny jednotky a arsenál Spojených států amerických, následuje Velká Británie, Francie, Německo, Nizozemska, Itálie ad. – celkem více než 1000 bojových letounů. Úspěchy se na straně spojenců ukazují již v prvních dnech, kdy se bojovým letounům NATO podařilo sestřelit tři srbské letouny MiG-29. Údery byly soustředěny především na cíle s vysokou důležitostí, tzn. zejména protivzdušnou obranu Jugoslávie, a to takovým způsobem, aby usnadnily vstup letounům v dalších fázích boje. Bylo však znatelné, že Spojenecké síly strategii srbské strany výrazně podcenily, jelikož, nejenomže nedošlo k úplnému naplnění cílů první

⁴⁸ ZIVANOVIC, Maja a Serbeze HAXHIAJ. 78 Days of Fear: Remembering NATO's Bombing of Yugoslavia. *Balkan Insight* [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/03/22/78-days-of-fear-remembering-natos-bombing-of-yugoslavia/>

⁴⁹ KAŠPAR, Mírek. Úder na Jugoslávii zastavil genocidu v Kosovu. Zeman ho tehdy sám schválil, dnes lituje. *ČT24, ČTK* [online]. 23. 3. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2761238-uder-na-jugoslavii-zastavil-genocidu-v-kosovu-zeman-ho-tehdy-sam-schvalil-dnes-lituje>

⁵⁰ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO's Secretary General Javier Solana and the Kosovo Crisis* [online]. Centre of International Relations: Faculty of Social Sciences, s. 252-253 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/jird/jird_sept02_her01.pdf

fáze útoku, také srbská strana dosáhla vzhledem ke svým možnostem drobnějších úspěchů.⁵¹

Spojené státy americké vůbec poprvé v boji použily bombardovací letouny B-2 SPIRIT, který byly prioritní právě pro počáteční fázi bombardovací mise, jelikož dokážou téměř nepozorovaně překonávat protivzdušnou obranu nepřítele za jakéhokoliv počasí. Tato schopnost jednotek NATO, tedy schopnost náročných a přesných leteckých úderů za každého počasí, byla kritická pro úspěchy mise v prvních týdnech. Vzhledem k tomu, že velká řada evropských vzdušných sil postrádala interoperabilní spojení, které by zvládalo zaměřit přesně naváděnou munici i za špatného počasí, bylo až 90 % všech naváděných střel realizováno zejména jednotkami USA. Až v pozdějších fázích války se více zapojily i evropské státy, které se v prvotních dnech konfliktu držely spíše zpátky. Ve výsledku byly zapojeny vojenské letouny z až 14 různých zemí, včetně Kanady, Turecka a Norska.⁵²

Jelikož první fáze neplní svůj účel, nepodařilo se zničit protileteckou obranu a srbská strana pokračovala v boji, bombardování ze strany jednotek NATO spustilo druhou fázi a zaměřilo se především na srbské jednotky v Kosovu, jelikož v důsledku operace začal Slobodan Milošević také zintenzivňovat čistky proti kosovskému obyvatelstvu. Milošević využil vyhlášení bezprostřednosti útoku spojeneckými silami jako záminku k provedení dříve existujícího zásahu proti albánskému obyvatelstvu. Získal tím možnost využít také tlaku směrem ke spojeneckým silám a ukončení leteckého útoku, jelikož jednotky NATO nemohly přímo ukončit čistky, které se logicky děly v přímém kontaktu mezi polovojenskými jednotkami a oběťmi.

⁵¹ HAULMAN, Daniel L. The U.S. Air Force in the Air War Over Serbia, 1999. *Air Power History* [online]. 2015 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://media.defense.gov/2016/Mar/17/2001481638/-1/-1/0/PAGES%20FROM%20AIR_POWER_HISTORY_SUMMER-2015.PDF

⁵² CORDESMAN, Anthony H. a Arleigh A. BURKE. The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo [online]. 2000, s. 18-19 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/kosovolessons-full.pdf

Během druhé fáze zapojily Spojené státy americké bombardéry B-1, tzv. „bone“, které se ukázaly jako velice užitečné během války v Iráku během operace Desert Fox.⁵³ Srbské protiraketové obraně se 27. března 1999, tedy začátkem druhé fáze operace, daří sestřelit americký útočný letoun Lockheed F-117 Nighthawk, který byl nasazen právě z důvodu jeho schopnosti vyhnout se identifikaci a zjištění pomocí detekčních systémů a radarů srbské protiletectvé obrany. Bylo to vůbec poprvé a naposledy v historii, kdy byl tento letoun během nasazení v boji sestřelen a v důsledku toho si připisuje srbská strana nemalý úspěch.^{54 55}

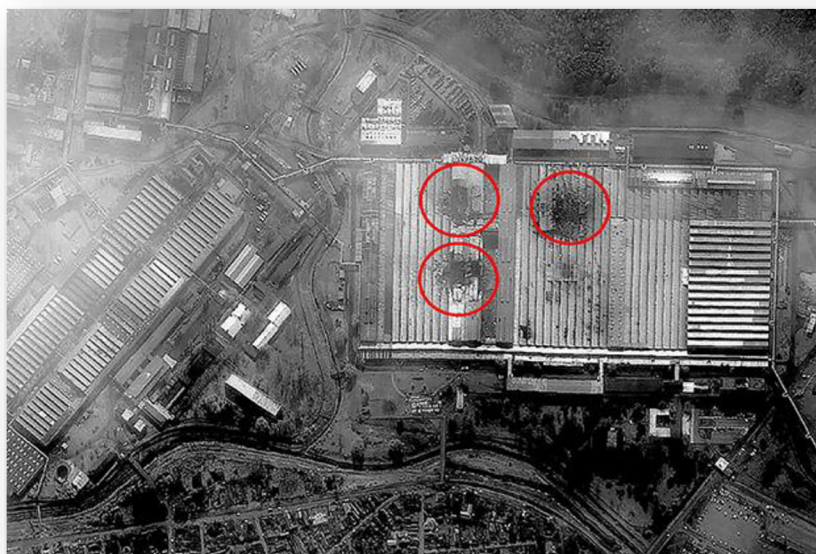
Následovala třetí a poslední fáze operace trvající od 3. dubna 1999 do 9. června. Během této třetí fáze byla otevřena diskuse ohledně možnosti zavedení pozemních jednotek na území Kosova vzhledem ke stále zvyšujícímu se násilí ze strany srbských polovojenských jednotek proti albánskému obyvatelstvu. Nejen americká veřejnost ale takovému zásahu nebyla nakloněna, pouze ¼ americké veřejnosti souhlasila s tímto postupem. Nízká podpora vniknutí pozemních jednotek byla pravděpodobně způsobena klamným dojmem, že letecká mise v její poslední fázi zaměřená primárně na ekonomické cíle a srbskou infrastrukturu funguje. Protože snahy o ukončení krveprolití na území Kosova nedošly naplnění, bylo bombardování stále intenzivnější, což však způsobilo značné škody a ztráty na životech i mezi srbskými a albánskými civilisty. Neschopnost jednotek NATO vyřadit protiletadlovou obranu a nutnost pohybovat se nad zemí tak, aby nedošlo k sestřelení letadel srbskou stranou snižovala přesnost,

⁵³ NOLAND, David. The Bone is Back: Too trouble-prone for nuclear alert and sidelined in the first Gulf War, the B-1 is today the busiest bomber in the fleet. AIR & SPACE MAGAZINE [online]. 2008 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.airspacemag.com/military-aviation/the-bone-is-back-25563932/?page=3>

⁵⁴ NEWDICK, Thomas. Yes, Serbian Air Defenses Did Hit Another F-117 During Operation Allied Force In 1999. *The Drive* [online]. Brookline Media, 1. prosince 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/37894/yes-serbian-air-defenses-did-hit-another-f-117-during-operation-allied-force-in-1999>

⁵⁵ LEONE, Dario. An in-depth analysis of how Serbs were able to shoot down an F-117 stealth fighter during Operation Allied Force. The Aviation Geek Club [online]. 26. května 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://theaviationgeekclub.com/an-in-depth-analysis-of-how-serbs-were-able-to-shoot-down-an-f-117-stealth-fighter-during-operation-allied-force>

s jakou municie na zem dopadala. To vysvětluje rozsáhlé a neúmyslné škody, které bombardování způsobilo.^{56 57 58 59}

Obrázek 2 - Poškození po dopadu bomby na továrnu ve městě Kragujevac, Srbsko 60

Rozsáhlé bombardování rozšířené o další civilní objekty a komunikační sítě postupně zpomalilo postup jugoslávských jednotek a způsobilo obrovské ekonomické ztráty. Boje eskalovaly koncem května a začátkem června, kdy dne 2. června Slobodan Milošević souhlasí s ukončením konfliktu a stažením vojsk z Kosova. Důvodů mohlo být hned několik, nejpravděpodobnější a nejhlavnější jsou dva – materiální a ekonomické škody byly obrovské a se sílícími útoky NATO by byly pro Srbsko zcela destruktivní, zároveň se po měsících bombardování od Miloševiče začala odvracet i

⁵⁶ GREGORY, ROBERT H. THE BOMBING BEGINS. TURNING POINT: OPERATION ALLIED FORCE AND THE ALLURE OF AIR POWER [online]. Kansas: MASTER OF MILITARY ART AND SCIENCE, 2014, s. 85 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <http://edocs.nps.edu/2014/June/GregoryMMASFinalVersion20May.pdf>

⁵⁷ GLASS, Andrew. NATO begins bombing Serbia, March 24, 1999. Politico [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.politico.com/story/2019/03/24/this-day-in-politics-march-24-1231269>

⁵⁸ THE CRISIS IN KOSOVO. *Human Rights Watch* [online]. New York, 2000 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>

⁵⁹ A. SAYERS, William. Operation Allied Force. *Air Force Magazine* [online]. Arlington: Air Force Association, 16. dubna 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.airforcemag.com/article/operation-allied-force-how-airpower-won-the-war-for-kosovo/>

⁶⁰ PIKE, John. *Kosovo Operation Allied Force Imagery* [online]. FAS - Intelligence Resource Program, 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://fas.org/irp/imint/kosovo-33.html>

srbská veřejnost, u které ztrácel podporu a po válce by nepochybně jugoslávský režim nepřežil.

Vzhledem k těmto a mnoha dalším skutečnostem se po jednání s americkým diplomatem, Richardem Holbrookem, rozhodl Milošević přistoupit na novou dohodu, podle které by Kosovo získalo zpět svou autonomii a z provincie se musely stáhnout veškeré jugoslávské jednotky. Nový mírový plán byl představen ruským zvláštním vyslancem Viktorem Chernomyrdinem a finským prezidentem Martti Ahtisaarim, který zastupoval při jednáních Evropskou unii. Srbská strana se navíc domnívala, že je současná dohoda výhodnější než původní dohoda z Rambouillet, nicméně bylo ze strany NATO vydáno ultimátum, kdy Srbsku hrozilo dalším bombardováním při okamžitém neplnění podmínek vyplívajících z mírové dohody.^{61 62 63}

3.3. Konec Války v Kosovu

Operace byla oficiálně ukončena 10. června 1999 po podpisu vojensko-technické dohody, na základě které se jugoslávská armáda stáhla z provincie Kosovo. Operace trvala celkem 78 dní a stala se nejzásadnější událostí během Války v Kosovu. Spolu s tím, jak se z provincie začala stahovat jugoslávská armáda, dozor nad oblastí převzaly jednotky NATO – tzv. „Kosovo Forces“ (KFOR), které byly pověřené v oblasti dohlížet na dodržování platných dohod mezi srbskou stranou a kosovskými jednotkami UCK.⁶⁴

⁶¹ DROZDIAK, William. THE KOSOVO PEACE DEAL. The Washington Post [online]. 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/06/06/the-kosovo-peace-deal/8d8de6c4-561c-4bd9-af60-6937ec438028/>

⁶² WILLIAMS, Daniel. Serbia Yields to NATO Terms. The Washington Post Foreign Service [online]. 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/belgrade060499.html>

⁶³ HOSMER, Stephen T. Why Milosevic Decided to Settle the Conflict Over Kosovo When He Did [online]. Rand Corporation, 1. ledna 2001 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB71.html

⁶⁴ *Military Technical Agreement: between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia* [online]. In: NATO, 9. června 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

Během operace bylo nasazeno přes 2000 raket a shozeno 14000 bomb. V důsledku bombardování zemřelo 2000 civilistů a nespočet dalších bylo zraněno. Bomby NATO navíc zasáhly spoustu civilních budov, silniční infrastrukturu, školy, nemocnice a vlaky s civilisty. Došlo i k extrémním incidentům, kdy bomby NATO zasáhly kolonu uprchlíků nebo čínské velvyslanectví v Bělehradu.^{65 66}

Kolona uprchlíků byla složena převážně z kosovských Albánců a dalších osob vysídlených během střelby na albánsko-jugoslávské hranici. Následkem bombardování zemřelo přes 60 osob a několik desítek bylo zraněno. Incident byl zneužit jugoslávským režimem k propagandě. Představitelé NATO se za incident záhy omluvili, nicméně během sdělení označili za viníka celého incidentu právě Slobodana Miloševiče, který během konfliktu v Kosovu zavinil exodus více než půl milionu kosovských Albánců.⁶⁷

3.4. Kontroverze

Operace dodnes vzbuzuje silné kontroverze, zejména kvůli několika incidentům během druhé a třetí fáze bombardování, kdy byly zasaženy civilní oblasti, školy a nemocnice. Kritika samotná má ale několik úrovní. Postup čelních představitelů NATO je kritizován zejména za ohýbání mezinárodního práva nebo dokonce jeho porušování, neboť operace proběhla bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Organizace Human Rights Watch také kritizovala operaci vzhledem k vysokým číslům mrtvých civilistů, kteří zemřeli během bombardování bojových letounů NATO. Spojenecké síly byly kritizovány nejenom mezinárodními a lidskoprávními organizacemi či představiteli některých demokratických států, tento „extrémní“ a nebývalý zásah využily i státy

⁶⁵ LINGZHI, Fan, Hu YUWEI a Ken DI. Victims remembered 20 years after NATO airstrike against Chinese Embassy in Belgrade. *Global Times* [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.globaltimes.cn/content/1148889.shtml>

⁶⁶ NATO air strikes in Yugoslavia. AOAV.org [online]. 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://aoav.org.uk/2014/nato-bombing-kosovo/>

⁶⁷ TOSHKOV, Veselin. NATO: We Mistakenly Bombed Refugees. *AP NEWS* [online]. Bělehrad, 15. dubna 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/9532e62d78904daa9c97983a37f40751>

nedemokratické nebo autoritativní ke své protizápadní propagandě a upevnění své mezinárodní pozice.⁶⁸

Také z pohledu nezúčastněných států v kontextu studenoválečného schématu, jež byl definován specifickým vnímáním mezinárodního prostředí, se k operaci přistupovalo z různých perspektiv. K rozhodnutí států NATO jakožto reprezentanta „křesťanského západu“ a stanovisku vůči srbské straně přistupovaly některé země islámského světa velice odlišně, v některých případech rezervovaně. Na jedné straně bylo NATO vnímáno jako ochránce muslimské populace, respektive kosovských Albánců na Kosovu před násilím páchaným ze strany srbské armády, na straně druhé existovaly vážné pochyby o motivaci této koalice.

Zejména ze strany některých afrických a muslimských států formovaných pod hlavičkou tzv. Hnutí nezúčastněných, do kterého spadalo především velké množství tzv. „rozvojových států“ neboli států rozvíjejících se, existovala určitá nedůvěra vzhledem k mocenskému a historickému postavení mocných západních států. Státy NATO, jejichž největším představitelem byly a stále nepochybně jsou Spojené státy americké, tou dobou v čele s demokratickým prezidentem Billem Clintonem, představovaly v očích části mezinárodního společenství nástroj neoimperialismu, jež pro rozvojový svět představoval nebezpečí vzhledem k období konfliktů vedených v druhé polovině a na konci dvacátého století.^{69 70}

⁶⁸ ČTK. Před deseti lety rozhodlo NATO o bombardování Jugoslávie. IDNES.cz [online]. 23. března 2009 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/pred-deseti-lety-rozhodlo-nato-o-bombardovani-jugoslavie.A090323_104530_zahranicni_stf

⁶⁹ SCHNABEL, Albrecht a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: Selective indignation, collective action, and international citizenship [online]. Shibuya-ku, Tokyo: The United Nations University, 2000, s. 24 [cit. 2021-5-30]. ISBN 92-808-1050-2. Dostupné z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/netLib9280810502.pdf>

⁷⁰ KULIDAKIS, Thomas. Bombardování Jugoslávie nepřispělo ke stabilitě Balkánu. IDNES.cz [online]. 26. března 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.irohlas.cz/komentare/komentar-kulidakis-nato-bombardovani-valka-jugoslavie-pouceni-srbsko-kosovo_1903260615_pla

4. Dopady válečného konfliktu na region z hlediska rozvojových indikátorů

Více než 20 let po konci válečného konfliktu na Kosovu a 13 let po vyhlášení samostatnosti Kosova – 17. února 2008 bylo Kosovo původně jako autonomní oblast jeho čelními představiteli prohlášeno za samostatný a demokratický stát, patří v současné době Kosovo mezi hlavní projektové země české zahraniční rozvojové spolupráce. Ačkoliv je status Kosova v mezinárodním prostředí dosud stále nejasný, je tato oblast jednou z prioritních zemí, do kterých putuje rozvojová pomoc nejen z České republiky, ale ze strany mezinárodních institucí, Evropské unie, OSN a dalších. Pro Českou republiku je spolupráce s Kosovem velice ekonomicky výhodná, jak dokazují výsledky analýzy Českého statistického úřadu z roku 2019. Český export do Kosova navíc každým rokem roste. Jako hlavní složky exportu můžeme zařadit dopravní a manipulační prostředky a jejich komponenty, cigarety, živá zvířata, zařízení pro automatické zpracování dat, kaučukové pásy pro dopravníky a různé chemické a hygienické výrobky.^{71 72 73}

Pro naplnění rezoluce 1244 Rady bezpečnosti OSN, který byla zahájena 9. prosince 2008, byl spuštěn program v gesci Evropské unie s názvem „Eulex – The European Union Rule of Law Mission in Kosovo“. Program má za cíl napomoci Kosovu vybudovat silný právní stát, usnadnit vymahatelnost práva a upevnit roli veřejných institucí v kosovské společnosti. V důsledku vysoké kriminality a velkého podílu šedé ekonomiky na HDP je pro tamní autority nutné budovat důvěru v právní stát a jeho mechanismy u široké veřejnosti.⁷⁴

⁷¹ Zastupitelský úřad ČR v Prištině (Kosovo). Kosovo: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. *BusinessInfo.cz* [online]. CzechTrade, 16. prosince 2019 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/kosovo-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/>

⁷² Kosovo: A Strategy for Economic Development. International Crisis Group [online]. 19. prosince 2001 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/kosovo-strategy-economic-development>

⁷³ Kosovo. *Česká rozvojová agentura* [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.czechaid.cz/zeme/kosovo/>

⁷⁴ DANIELA LENZU, Maria. *EULEX Kosovo: nová úloha mise EU na podporu právního státu* [Tisková zpráva]. Rada EU, 2018 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/>

4.1. Ekonomické a sociální ukazatele

Kosovo se na základě kombinace několika ekonomických ukazatelů zařadilo na žebříčku jako třetí nejchudší země Evropy. Celkem 30 % populace splňuje definici chudoby, kterou uznává OSN. Tato hranice chudoby reflektuje náklady na nákup potravin a základních položek pro naplnění životních potřeb. V Kosovu se navíc počet nezaměstnaných pohybuje okolo 30 %, což znamená, že z celkového počtu 1,8 milionu lidí, má stabilní zaměstnání jen přes milion osob. V roce 2020 ale počet klesl na 26,4 % a v roce 2021 dosáhl 24,6 %.

Ačkoliv se Kosovo za posledních deset let ekonomicky posunulo a vzhledem k regionu bylo velice úspěšné, nepodařilo se snížit výraznou hladinu nezaměstnanosti a chudoby, jež se dotýká mnohem více žen než mužů. Průmysl se v Kosovu navíc zaměřuje převážně na lokální produkci, což ho oslabuje na mezinárodním prostředí, z toho důvodu se v posledních letech kosovský obchod zaměřuje také na export zejména do západních evropských zemí včetně České republiky. Na konci roku 2020 během prezidentství bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa došlo v Oválné pracovně k uzavření dohody mezi Srbskem a Kosovem s cílem dosáhnout ekonomického rozvoje v regionu. Prezident Trump označil tento krok za důležitý historický mezník.⁷⁵

Předpokladem pro nadcházející růst kosovské ekonomiky je především investice do lidského kapitálu a podpora tvorby nových pracovních míst. Takové kroky musí doprovázet podpora soukromého sektoru a podnikání, stabilní veřejné instituce a právní stát. Mladým občanům Kosova musí být nabídnuta perspektiva ve formě dostupného a plnohodnotného vzdělání a možnost zapojit se do pracovního prostředí. Právě u mladé populace je nezaměstnaných téměř 50 %. Zejména pro mladé lidi a nadcházející generace je podstatná

⁷⁵ ČTK. Srbsko a Kosovo se domluvily na ekonomické spolupráci [online]. In: . Seznam Zprávy, 4. září 2020 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/srbsko-a-kosovo-se-shodly-na-normalizaci-ekonomicky-vztahu-118542>

i otázka rovnosti pohlaví a větší zastoupení žen ve veřejném životě. Zároveň je také nutné přizpůsobit růst ekonomiky moderním trendům v ochraně životního prostředí.^{76 77 78}

⁷⁶ SALIHU, Zenel. CONSUMPTION POVERTY IN THE REPUBLIC OF KOSOVO [online]. Prishtina, Kosovo: Kosovo Agency of Statistics, 2019 [cit. 2021-5-31].

⁷⁷ Kosovo Agency of Statistics. Unemployment Rate in Kosovo decreased to 24.60 percent in the third quarter of 2020 from 27.20 percent in the second quarter of 2020. [online]. In: TRADING ECONOMICS [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate>

⁷⁸ ADAMEC, Tomáš a Jakub ANTOŠ. *Dvouleté Kosovo: euforie z nezávislosti a šedá ekonomika* [online]. In: iROZHLAS.cz, 18. listopadu 2009 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/dvoulete-kosovo-euforie-z-nezavislosti-a-seda-ekonomika_200911181605_tadamec

Závěr

V úvodu práce byly stanoveny tři klíčové výzkumné otázky, na základě, kterých byl formován celý obsah práce, aby došlo k jejich zodpovězení, vysvětlení a doplnění. První kapitola byla čistě popisná, snažila se osvětlit význam humanitárních intervencí, jaká je jejich definice a proč právě Operace spojenecká síla spadá do této kategorie. Zároveň se snažila vysvětlit, jaká jsou možná úskalí takových operací a kam až mohou vést.

Druhá kapitola, obsahově nejdelší a nejvýživnější, si dala za cíl zodpovědět druhou výzkumnou otázku práce, tedy co předcházelo Válce v Kosovu a jaké byly hlavní důvody vzniku válečného konfliktu na území Kosova? Jedná se o popis společenského vývoje v regionu a historické pozadí vzájemné nenávisti dvou etnik, Srbů a kosovských Albánců. Kapitola se věnuje postupné eskalaci napětí a tlaku ze strany některých sousedních států a jejich vlivu na celkovou situaci.

Třetí kapitola se týká operace samotné, zodpovídá otázku, jak válka probíhala, jací byli hlavní hybatelé událostí a co předcházelo samotné operaci? Vysvětluje, za jakých okolností se západní spojenci rozhodli k leteckému vpádu na území bývalé Jugoslávie a jaké byly jejich podmínky pro ukončení takového zásahu. Na konci kapitoly je věnován prostor i kontroverzím operace a proč se ne všichni s tímto zásahem ztotožňují.

Poslední kapitola se věnuje zejména dopadům válečného konfliktu, jakým směrem se Kosovo dnes ubírá a zdali je možný ekonomický obrat a rozvoj. V poslední kapitole je nabídnuta i perspektiva České republiky, která Kosovo, ačkoliv není zcela mezinárodně uznaným státem, v rámci rozvojové politiky silně podporuje a snaží se o oboustranně výhodnou ekonomickou spolupráci.

Seznam použitých zdrojů:

- 40,000 Protest to Back Yugoslav Miners' Strike [online]. Los Angeles Times [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1989-02-25-mn-215-story.html>
- Adam Roberts, Humanitarian Action in War: Aid, Protection and Impartiality in a Policy Vacuum (New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 1996), p. 19.
- AJA AGWU, Fred. The Challenge of Humanitarian Intervention Since Rwanda [online]. Nigerian Institute of International Affairs: Council on Foreign Relations, 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://backend-live-coc.cfr.org/global-memos/challenge-humanitarian-intervention-rwanda>
- ASATUROV, Sergey a Andrei MARTYNOV. The resurgence of nationalism: The breakup of Yugoslavia. Kyiv, Ukraine: Department of international relationship and social science, 2020, 39-42 s. DOI: 10.21303/2504-5571.2020.001440. Dostupné také z: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1073787.pdf>. National University of bioreseraches' and Environmental Sciences.
- AYOOB, Mohammed. Humanitarion Intervention and State Sovereignty [online]. The international journal of human rights [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714003751>
- B. SOTIROVIC, Vladislav. Map of ethnic divisions in Yugoslavia (1991): Nationalism And The Yugoslavs. In: Oriental Review [online]. 6. února 2020 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://orientalreview.org/2020/02/06/nationalism-and-the-yugoslavs/>
- B92. 23 years since Croatia expelled more than 200,000 Serbs [online]. In: Beograd: B92, 3. srpna 2018 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z:

https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2018&mm=08&dd=03&nav_id=104784

- BEAUMONT, Peter a Patrick WINTOUR. Rambouillet: The last throw of the dice. The Guardian [online]. 18. července 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/1999/jul/18/balkans6>
- BEKAJ, Armend R. The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country [online]. Berlín, Německo, 2010 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://berghof-foundation.org/>. Analysis. Berghof Conflict Research.
- CANGA, Elira. Uncomfortable Truths: War Crimes in the Balkans: Investigation. Balkan Insight [online]. 16. listopad 2011 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2011/11/16/uncomfortable-truths-war-crimes-in-the-balkans/>
- CEKU, Ethem. Kosovo during the tense relations between Albania and Yugoslavia in sixties and seventies of twentieth century [online]. In: South-East European Foundation, 2014 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: http://www.southeast-europe.org/pdf/18/dke_18_a_dk_Ethem-Ceku_Kosovo.pdf
- Central Intelligence Agency. CIA report on Kosovo Liberation Army in response to Engel Amedment to FY 2000 Intelligence Authorization bill: Intelligence authorization act [online]. 3. prosince 2000, 2-3 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2015/07/CIA-KLA-report.pdf>
- CNN. Slobodan Milosevic: Reversal of fortune [online]. In: CNN, 2002 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/07/04/milosevic.reversal/>
- CORDESMAN, Anthony H. a Arleigh A. BURKE. The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo [online]. 2000, s. 18-19 [cit. 2021-5-30].

Dostupné z: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/kosovolessons-full.pdf

- Crescent International. Račak: anatomy of a massacre: Special Reports. Crescent International [online]. [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://crescent.icit-digital.org/articles/ra-ak-anatomy-of-a-massacre>
- ČTK. Před deseti lety rozhodlo NATO o bombardování Jugoslávie. IDNES.cz [online]. 23. března 2009 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/pred-deseti-lety-rozhodlo-nato-o-bombardovani-jugoslavie.A090323_104530_zahranicni_stf
- ČTK. Srbsko a Kosovo se domluvily na ekonomické spolupráci [online]. In: . Seznam Zprávy, 4. září 2020 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/srbsko-a-kosovo-se-shodly-na-normalizaci-ekonomickych-vztahu-118542>
- D. STEINBRUNER, John. The Consequences of Kosovo [online]. In: Brookings, 1. března 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/research/the-consequences-of-kosovo/>
- DANIELA LENZU, Maria. EULEX Kosovo: nová úloha mise EU na podporu právního státu [Tisková zpráva]. Rada EU, 2018 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/>
- DROZDIAK, William. THE KOSOVO PEACE DEAL. The Washington Post [online]. 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/06/06/the-kosovo-peace-deal/8d8de6c4-561c-4bd9-af60-6937ec438028/>

- EUROPEANPOST. ISIS training camps in Kosovo, close to NATO military base. The European Post [online]. 28. července 2016 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <http://europeanpost.co/isis-training-camps-in-kosovo-close-to-nato-military-base/>
- FINN, Peter a R. Jeffrey SMITH. KLA: Rebels With an Uncommon Cause: Foreign Service. The Washington Post [online]. 23. dubna 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/kla042399.htm>
- FOLEY, Conor. THE EVOLVING LEGITIMACY OF HUMANITARIAN INTERVENTIONS: From humanitarian access to humanitarian interventions. International Journal on Human Rights [online]. São Paulo: Conectas Human Rights, 2013 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://sur.conectas.org/en/evolving-legitimacy-humanitarian-interventions/>
- GLASS, Andrew. NATO begins bombing Serbia, March 24, 1999. Politico [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.politico.com/story/2019/03/24/this-day-in-politics-march-24-1231269>
- Government of Kosovo. Demographic changes of the Kosovo population 1948-2006: Series 4: Population Statistics [online]. In: Ministry of Public Services: Provisional Institutions of Self Government, únor 2008, s. 16-24 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/media/1835/demographic-changes-of-the-kosovo-population-1948-2006.pdf>
- GREGORY, ROBERT H. THE BOMBING BEGINS. TURNING POINT: OPERATION ALLIED FORCE AND THE ALLURE OF AIR POWER [online]. Kansas: MASTER OF MILITARY ART AND SCIENCE, 2014, s. 85 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <http://edocs.nps.edu/2014/June/GregoryMMASFinalVersion20May.pdf>
- HAULMAN, Daniel L. The U.S. Air Force in the Air War Over Serbia, 1999. Air Power History [online]. 2015 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z:

https://media.defense.gov/2016/Mar/17/2001481638/-1/-1/0/PAGES%20FROM%20AIR_POWER_HISTORY_SUMMER-2015.PDF

- HENDRICKSON, Ryan C. NATO's Secretary General Javier Solana and the Kosovo Crisis [online]. Centre of International Relations: Faculty of Social Sciences, s. 252-253 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/jird/jird_sept02_her01.pdf
- HOSMER, Stephen T. Why Milosevic Decided to Settle the Conflict Over Kosovo When He Did [online]. Rand Corporation, 1. ledna 2001 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB71.html
- Human Rights Watch. HUMAN RIGHTS WATCH. UNDER ORDERS: War Crimes in Kosovo [online]. 1. 20-21 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/>
- KAŠPAR, Mírek. Úder na Jugoslávii zastavil genocidu v Kosovu. Zeman ho tehdy sám schválil, dnes lituje. ČT24, ČTK [online]. 23. 3. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2761238-uder-na-jugoslavii-zastavil-genocidu-v-kosovu-zeman-ho-tehdy-sam-schvalil-dnes-lituje>
- KFOR HQ Pristina. CONFLICT BACKGROUND [online]. In: [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history/conflict-background>
- KOLÍN, Vilém. The Legitimacy of Humanitarian Intervention: A Moral Perspective: THE QUESTION OF LEGALITY AND LEGITIMACY. Obrana a strategie [online]. Brno: Univerzita obrany [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/redakce/tisk.php?lanG=en&clanek=20103&slozka=23581&xsekce=19470&>
- Kosovo. Česká rozvojová agentura [online]. [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <http://www.czechaid.cz/zeme/kosovo/>

- Kosovo: A Strategy for Economic Development. International Crisis Group [online]. 19. prosince 2001 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/kosovo-strategy-economic-development>
- KULIDAKIS, Thomas. Bombardování Jugoslávie nepřispělo ke stabilitě Balkánu. IDNES.cz [online]. 26. března 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/komentar-kulidakis-nato-bombardovani-valka-jugoslavie-pouceni-srbsko-kosovo_1903260615_pla
- LEONE, Dario. An in-depth analysis of how Serbs were able to shoot down an F-117 stealth fighter during Operation Allied Force. The Aviation Geek Club [online]. 26. května 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://theaviationgeekclub.com/an-in-depth-analysis-of-how-serbs-were-able-to-shoot-down-an-f-117-stealth-fighter-during-operation-allied-force>
- LINGZHI, Fan, Hu YUWEI a Ken DI. Victims remembered 20 years after NATO airstrike against Chinese Embassy in Belgrade. Global Times [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.globaltimes.cn/content/1148889.shtml>
- MEŽNARIĆ, Silva a Paul STUBBS. Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe: Final Country Report [online]. In: Social Affairs and Inclusion, European Commission, duben 2012 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8867&langId=en>
- Military Technical Agreement: between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia [online]. In: NATO, 9. června 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>
- MILOŠEVIĆ, Slobodan. SLOBODAN MILOSEVIC'S 1989 ST. VITUS DAY SPEECH [online]. In: Political Speeches, 28. června 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm>

- NADDAFF, A.J. Kosovo, home to many ISIS recruits, is struggling to stamp out its homegrown terrorism problem: Analysis. The Washington Post [online]. 24. srpna 2018 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2018/08/24/kosovo-home-many-isis-recruits-is-struggling-stamp-out-its-homegrown-terrorism-problem/>
- NATO air strikes in Yugoslavia. AOAV.org [online]. 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://aoav.org.uk/2014/nato-bombing-kosovo/>
- NEBOJŠA, Vladislavljević. Serbia's antibureaucratic revolution : Milosevic, the fall of communism and nationalist mobilization [online]. 1. Basingstoke: New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 151-166 [cit. 2021-03-14]. ISBN 0230205216. Dostupné z: <https://archive.org/details/serbiasantiburea00vlad/page/n7/mode/2up>
- NELSSON, Richard. How Milosevic stripped Kosovo's autonomy. The Guardian [online]. 20. března 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2019/mar/20/how-milosevic-stripped-kosovos-autonomy-archive-1989>
- NEWDICK, Thomas. Yes, Serbian Air Defenses Did Hit Another F-117 During Operation Allied Force In 1999. The Drive [online]. Brookline Media, 1. prosince 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/37894/yes-serbian-air-defenses-did-hit-another-f-117-during-operation-allied-force-in-1999>
- NOLAND, David. The Bone is Back: Too trouble-prone for nuclear alert and sidelined in the first Gulf War, the B-1 is today the busiest bomber in the fleet. AIR & SPACE MAGAZINE [online]. 2008 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.airspacemag.com/military-aviation/the-bone-is-back-25563932/?page=3>
- PAVLOVIĆ, Momčilo. Reasons and causes of Serbian migration from Kosovo [online]. In: Transconflict, 3. května 2013 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z:

<http://www.transconflict.com/2013/05/reasons-and-causes-of-serbian-migration-from-kosovo-03/>

- PESIC, Vesna. Serbian Nationalism and the Origins of the Yugoslav Crisis [online]. Washington: United States Institute of Peace, 1996, 3-5 [cit. 2021-03-14]. 8. Dostupné z: https://www.files.ethz.ch/isn/30963/1996_april_pwks8.pdf. Situační zpráva.
- PIKE, John. Kosovo Operation Allied Force Imagery [online]. FAS - Intelligence Resource Program, 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://fas.org/irp/imint/kosovo-33.html>
- RAMA, Sgt. Maj. Fatmir. The Liberation and Independence of Kosovo. Army University Press [online]. 17. prosince 2018 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2018/December/Liberation-of-Kosovo/>
- ROSŮLEK, Přemysl. Makedonie a její obyvatelé [online]. Institute of International Relations Prague, 2002, 3 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/23/pdf>
- SAYERS, William. Operation Allied Force. Air Force Magazine [online]. Arlington: Air Force Association, 16. dubna 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.airforcemag.com/article/operation-allied-force-how-airpower-won-the-war-for-kosovo/>
- SEPER, Jerry. KLA rebels train in terrorist camps. The Washington Post [online]. 5. dubna 1999 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.bulgaria-italia.com/fry/docs/uck6.htm>
- SHORT, Elliot. Yugoslav Military Doctrine Hastened the Country's Collapse: From Partisans to territorial defense forces. War is Boring [online]. 20. února 2018 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://warisboring.com/yugoslav-military-doctrine-hastened-the-countrys-collapse/>

- SCHNABEL, Albrecht a Ramesh THAKUR. Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: Selective indignation, collective action, and international citizenship [online]. Shibuya-ku, Tokyo: The United Nations University, 2000, s. 24 [cit. 2021-5-30]. ISBN 92-808-1050-2. Dostupné z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/netLib9280810502.pdf>
- Slovenia Marks 30 Years Since Independence Referendum [online]. In: Total Slovenia News, 2020 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.total-slovenia-news.com/made-in-slovenia/7532-slovenia-marks-30-years-since-independence-referendum>
- ŠESTÁK, Miroslav. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 555-558. ISBN 978-80-7106-266-0.
- ŠTAVLJANIN, Dragan. Trideset godina od Miloševićeve najave ratova na Gazimestanu. Radio Free Europe [online]. 28. června 2019 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-gazimestan-milosevic/30026025.html>
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Vyhrocování napětí na Kosovu: Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124180/SpisyFF_396-2011-1_17.pdf. Spis. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Vyhrocování napětí na Kosovu: Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století [online]. Brno, 2011 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124180/SpisyFF_396-2011-1_17.pdf. Spis. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- T. BATAKOVIC, Dusan. Frustrated nationalism in Yugoslavia: From liberal to communist solution [online]. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://www.rastko.rs/istorija/batakovic/batakovic-frustrated_eng.html

- THE CRISIS IN KOSOVO. Human Rights Watch [online]. New York, 2000 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>
- THE INDEPENDENT INTERNATIONAL COMMISSION ON KOSOVO. HUMAN RIGHTS WATCH. THE KOSOVO REPORT: Conflict, International Response, Lessons Learned [online]. 1. Kosovo: Oxford University Press, U.S.A., 2000, 1-3 [cit. 2021-04-06]. ISBN 0–19–924308–5. Dostupné z: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf>
- The Open University. What is humanitarian intervention? [online]. In: Royal Charter [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/the-use-force-international-law/content-section-3.1>
- TOSHKOV, Veselin. NATO: We Mistakenly Bombed Refugees. AP NEWS [online]. Bělehrad, 15. dubna 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/9532e62d78904daa9c97983a37f40751>
- VESELÝ, Daniel. Libye coby otřesný příklad "humanitární intervence." Britské listy [online]. Občanské sdružení Britské listy, 4. srpna 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/74189-libye-coby-otresny-priklad-humanitarni-intervence.html>
- VESELÝ, Daniel. Libye coby otřesný příklad "humanitární intervence." Britské listy [online]. Občanské sdružení Britské listy, 4. srpna 2014 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/74189-libye-coby-otresny-priklad-humanitarni-intervence.html>
- VOMLELA, Lukáš. Organizational structure of transforming League of Communists of Serbia [online]. In: Opava: Ústav středoevropských studií, Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě, 2013, s. 60-61 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/328504421_Organizational_structure_of_transforming_League_of_Communist_of_Serbia_Part_I/fulltext/5bd1cc3192851c9b86b876ef/Organizational-structure-of-transforming-League-of-Communists-of-Serbia-Part-I.pdf

- WANIS, Anthony. The Rambouillet Negotiations: A Precursor for Failure? American University Washington D.C. [online]. Leden 2008 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/263198869_The_Rambouillet_Negotiations_A_Precursor_for_Failure
- WILESMITH, Greg. <https://www.abc.net.au/news/2019-01-15/kosovo-racak-massacre-yugoslavia-balkans-serbians-bosnians/10715936>. ABC NEWS [online]. [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://crescent.icit-digital.org/articles/ra-ak-anatomy-of-a-massacre>
- WILLIAMS, Daniel. Serbia Yields to NATO Terms. The Washington Post Foreign Service [online]. 1999 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/belgrade060499.html>
- WOEHREL, Steven. Kosovo: Historical Background to the Current Conflict [online]. In: CRS Report for Congress, 1999 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://fas.org/sgp/crs/row/RS20213.pdf>
- Yugoslavia police and 10,000 clash during a protest over ethnic bias [online]. In: . The New York Times, 1987 [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1987/04/25/world/yugoslavia-police-and-10000-clash-during-a-protest-over-ethnic-bias.html>
- Zastupitelský úřad ČR v Prištině (Kosovo). Kosovo: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. BusinessInfo.cz [online]. CzechTrade, 16. prosince 2019 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/kosovo-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/>
- ZIVANOVIC, Maja a Serbeze HAXHIAJ. 78 Days of Fear: Remembering NATO's Bombing of Yugoslavia. Balkan Insight [online]. 2019 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/03/22/78-days-of-fear-remembering-natos-bombing-of-yugoslavia/>